

Nurjaxon ESHONKULOVA,
Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti dotsenti, PhD
E-mail: eshonkulova79@list.ru,

Farg'ona davlat universiteti dotsenti I.Siddiqov tahriri asosida

O'ZBEKISTONDA NODAVLAT OLIY TA'LIM TARAQQIYOTI TENDENSIYALARI

Аннотация

Ushbu maqolada yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida oliy ta'limni isloh qilishga doir muhim ustuvor vazifalar ilmiy-falsafiy tahlil qilindi, jamiyatda nodavlat oliy ta'lim rivojlanish konsepsiyasining amalga oshirilishi bilan bog'liq masalalar qiyosiy tahlil, kuzatish va tizimli yondashuv kabi ilmiy metodlar asosida tadqiq qilindi. O'rganishlar asosida nodavlat oliy ta'limning ijtimoiy funksiyalari ochiqlandi, shuningdek, ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining mavqei belgilashda asosiy vazifalaridan biri raqobatdosh ustunliklarga erishish yo'llarini asoslash ekanligini inobatga olgan holda, hozirgi kunda nodavlat oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirishning yo'llari ilmiy asoslandi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, taraqqiyot strategiyasi, xususiy sektor, innovatsiya, kreativ, masofaviy ta'lim, mehnat bozori

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЧАСТНОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация

В данной статье представлен научный и философский анализ важных приоритетов реформы высшего образования в стратегии развития Нового Узбекистана, на основе таких научных методов, как сравнительный анализ, наблюдение и системный подход, исследованы вопросы, связанные с реализацией концепции развития негосударственного высшего образования в обществе. На основе проведенного анализа выявлены социальные функции негосударственного высшего образования, также, учитывая, что одной из главных задач высших учебных заведений при определении позиции на рынке образовательных услуг является обоснование способов достижения конкурентных преимуществ, научно обоснованы пути повышения конкурентоспособности негосударственных вузов в настоящее время.

Ключевые слова: высшее образование, стратегия развития, частный сектор, инновация, креативное, дистанционное образование, рынок труда.

TRENDS OF DEVELOPMENT OF PRIVATE HIGHER EDUCATION IN UZBEKISTAN

Annotation

This article presents a scientific and philosophical analysis of the important priorities of higher education reform in the development strategy of the New Uzbekistan, based on such scientific methods as comparative analysis, observation and a systematic approach, issues related to the implementation of the concept of development of non-state higher education in society are investigated. Based on the analysis, the social functions of non-state higher education are identified, also, given that one of the main tasks of higher education institutions in determining their position in the educational services market is to substantiate ways to achieve competitive advantages, ways to increase the competitiveness of non-state universities are scientifically substantiated at present.

Key words: higher education, development strategy, private sector, innovation, creative, distance education, labor market.

Kirish. Mamlakatimizda XXI asrning boshlaridagi o'zgarishlar faqatgina siyosiy, iqtisodiy sohalar bilan bog'liq bo'lmay, balki jamiyatdagi barcha ijtimoiy institutlar transformatsiyasi bilan tavsiflanadi.

“Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining mustahkam tayanchi va suyanchi bo'ladigan tarixiy-ma'naviy omil, ya'ni bizning eng katta boyligimiz – xalqimizning ulkan madaniy merosi, intellektual salohiyatidir.

Aynan ana shu omil Yangi O'zbekiston poydevorini yaratishda ilm-fan, ta'lim-tarbiya, ma'naviy va madaniy faoliyat sohalarini keng rivojlantirish va yangi bosqichga olib chiqish uchun asos bo'lmoqda”[4; B.31-32]. Jamiyatda barcha ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish asosini avvalo ta'lim va yuksak malakali, salohiyatli kadrlar tashkil etishi inobatga olingan holda asosiy e'tibor ta'lim sohasini isloh qilishga qaratilmoqda.

Respublikamiz strategik taraqqiyotida belgilangan maqsadlar va taraqqiyotning ustuvor yo'nalishlariga muvofiq ta'lim institutining o'zida ham, ta'lim xizmatlarining asosiy iste'molchilaridan biri bo'lgan mehnat bozorida ham sodir bo'lgan o'zgarishlar O'zbekiston ta'lim siyosatining yangi fenomeni – nodavlat ta'lim sohasini vujudga keltirdi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Hozirgi kunda mamlakatimizda nodavlat oliy ta'lim rivojlanish konsepsiyasi O'zbekiston Respublikasining 23.09.2020 yildagi “Ta'lim to'g'risida”gi qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi 08.10.2019

yil PF-5847-son Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 11.07.2019 yil PQ-4391-son Qarori, 2022 - 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.10.2022 yildagi PF-60-son Farmoni kabi bir qator qonun hujjatlarga asoslanib amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, jamiyatimizda nodavlat oliy ta'lim rivojlanishi hamda uning mamlakat strategik taraqqiyoti bilan bog'liqligining amaliy ahamiyati Shavkat Mirziyoyevning “Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi” nomli asarida nazariy jihatdan chuqur tahlil qilindi va asoslandi.

O'zbekistonning yetuk faylasuf olimlari N.H.Hakimov, Sh.X.Zulfikarov, N.N.Kadirovlar O'zbekiston yangi taraqqiyot bosqichida oliy ta'lim sohasida xususiy sektor ishtiroki kengaytirilishi, nodavlat OTLari faoliyatiga keng yo'l ochilishi va uning davlat tomonidan rag'batlantirilishi oliy ta'lim tizimida sog'lom raqobat muhitining yaratilishiga, oliy ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlashga, yuqori ta'lim sifatining oshishiga, malakali kadrlarning tayyorlanishiga xizmat qilishini e'tirof etishgan [7; B. 239].

A.Serobov mamlakatda ta'limni yuqori bosqichga ko'tarish va malakali kadrlar tayyorlash uchun ta'limga davlat xarajatlarini ko'paytirish, sohada xususiy sektor ulushini oshirish yoki qamrov darajasini kengaytirish, bir so'z bilan aytganda, mamlakatda ta'limni rivojlantirishga qaratilgan davlat

siyosatining o'zi yetarli emas[8;B.24], - deb hisoblaydi, va bunga yetarlicha faktlar va ilmiy asoslar keltiradi.

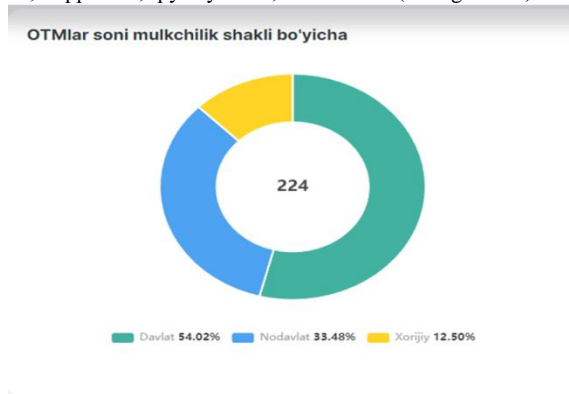
Valiyev Sh.E., Xayrutdinov S.T., Muminov T.K. kabi olimlar esa nodavlat oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish tendensiyalari va omillarini tahlil qilib, oliy ta'limga ortib borayotgan talabni ta'minlashda nodavlat OTT ulushi va sifat mutanosibligi oshirishga qaratilgan tahliliy izlanishlar talab etiladi. Chunki nodavlat OTT tashkil etishda uning omillari tahlili oliy ta'lim tizimi imkoniyatlarini kengaytiradi va samarali yondashuvlarni o'rtaga qo'yadi[6], degan fikr-mulohazalarni bildirishgan.

Ushbu maqolada Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida oliy ta'limni isloh qilishga doir muhim ustuvor vazifalar ilmiy-falsafiy tahlil qilindi, jamiyatda nodavlat oliy ta'lim rivojlanish konsepsiyasining amalga oshirilishi bilan bog'liq masalalar statistik ma'lumotlar, taqqoslash, qiyosiy tahlil,

kuzatish va tizimli yondashuv kabi ilmiy metodlar asosida o'rganildi. O'rganishlar asosida nodavlat bugungi kunda nodavlat oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirishning yo'llari ilmiy asoslandi.

Tahlil va natijalar. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida 2026 yilga qadar respublika hududlarida kamida 1 tadan nodavlat oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish orqali ularning sonini 50 taga yetkazish[2] masalasi qo'yildi. Davlat o'z oldiga qo'yan ushbu vazifa yuzasidan amalga oshirilgan ishlar samarasi o'laroq hozirda respublikamizda jami 224 ta OTM mavjud bo'lib, bunda davlat OTMlari ulushi 121 tani, nodavlat OTMlari ulushi 75 ta, xorijiy OTM lar ulushi 28 tani tashkil etmoqda. Ya'ni respublikada faoliyat yuritayotgan jami oliygohlarning 33,48 foizini nodavlat oliy ta'lim muassasalari hisoblanadi[9].

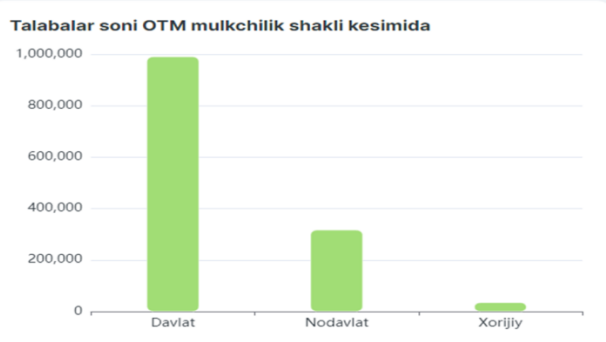
(1-diagramma)

Bugungi kunda nodavlat ta'lim sektori milliy ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanib, uning rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shgan holda, mamlakat strategik taraqqiyotida belgilangan bir qator muhim vazifalarni bajarmoqda. Bular quyidagilarda o'z aksini topmoqda: birinchidan, davlat tomonidan moliyalashtiriladigan oliy ta'lim muassasalariga o'qishga kiraolmagan yoshlarning katta qismi uchun ta'lim olish imkoniyatini berib, oliy ta'lim qamrovining oshirilishiga hissa qo'shadi; ikkinchidan, innovatsiyalar uchun yangicha bazaviy asos yaratadi; uchinchidan, ta'lim sohasiga aholidan, xususiy tadbirkorlardan, xorijiy ta'lim fondlari va tashkilotlaridan qo'shimcha investitsiyalarni jalb qiladi.

2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining 46-maqsadida oliy ta'lim bilan qamrov darajasini 50 foizga yetkazish va ta'lim sifatini oshirish vazifasi qo'yilgan edi.

O'zbekistonda oxirgi yetti yilda maktabgacha ta'lim bo'yicha qamrov darajasini 27 foizdan 72 foizga, oliy ta'limda esa 9 foizdan 42 foizga yetkazishga erishildi [5]. Bugungi kunda respublikamizda faoliyat yuritayotgan oliygohlarda tahsil olayotgan talabalarining 990 ming 983 nafari davlat oliygohlarida, 317 ming 269 nafari nodavlat oliygohlarida, 35 ming nafardan ko'proq qismi xorijiy oliygohlarda ta'lim olmoqda[9]. (2-diagramma)

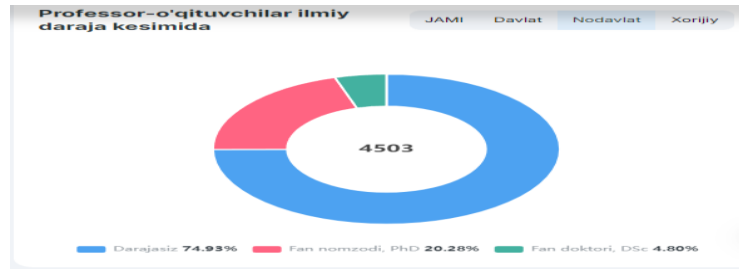

Qisqa davr mobaynida nodavlat ta'lim sektori zamonaviy mehnat bozorini o'rganib, ta'limning innovatsion shakllari va usullarini sinovdan o'tkazgan holda, o'zining mobilligini ko'rsatmoqda. Xususiy ta'lim boshqaruvining bozor qoidalariga asoslanishi nodavlat OTMlarining mobilligini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligi ma'lum. Jamiyatimizda nodavlat oliy ta'limining mavqei jihatdan davlat oliy ta'limiga nisbatan quyidaligi, bu turdagi ta'lim muassasasining raqobatbardoshligini oshirish mehnat bozorida har qanday o'zgarishlarga moslashishni talab qiladi. Nodavlat OTMlar o'zlarining ta'lim yo'nalishini shakllantirishda faqatgina davlat va fuqarolarning ehtiyojlarini inobatga olmasdan, balki ta'lim makonidagi eng kichik innovatsion o'zgarishlarni ham hisobga oladi. Bu borada muayyan mintaqada joylashgan ma'lum bir korxonada ehtiyojlarini qondirish uchun o'qitiladigan mutaxassislar qiziqishi bor ish beruvchilarning talablari ham muhim rol o'ynaydi.

Konsepsiyalar va "yo'l xaritalarida" Nodavlat oliy ta'lim muassasalari tomonidan, shu jumladan davlat-xususiy sheriklik shartlari asosida ta'lim xizmatlari ko'rsatish faoliyatini kengaytirish chora-tadbirlarini, 1. Nodavlat, shu jumladan davlat xususiy sheriklik shartlari asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil etish istagida bo'lgan shaxslarga huquqiy va uslubiy yordam ko'rsatish; 2. Nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil qilish uchun to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari[3] asosida amalga oshirish ko'rsatilgan.

Shuni ta'kidlash lozimki, nodavlat OTMlari, davlat OTMlariga qaraganda, ish haqini belgilashda hamda o'z xodimlariga ijtimoiy kafolatlar berishda ko'p jihatdan mustaqildir. Bugungi kunda ham davlat, ham xususiy oliy ta'lim uchun xos bo'lgan ilmiy salohiyatli professor-o'qituvchilar tarkibining yetishmasligi [9] sharoitida nodavlat oliy ta'lim muassasalarida ushbu defitsitni to'ldirishning o'ziga xos strategiyasi tanlandi. Bu

quyidagilarda namoyon bo'lmoqda: birinchidan, nodavlat OTMlarda professor-o'qituvchilarga o'quv kurslarining mazmunini belgilashda ko'proq erkinlik berilmoqda; ikkinchidan, ularga ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirishning qulay (3-diagramma)

Xulosa va takliflar. Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, O'zbekistonda nodavlat oliy ta'lim taraqqiyoti tendensiyalarini belgilashda asosiy vazifalaridan biri nodavlat oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardosh ustunliklarga erishish yo'llarini asoslash hisoblanadi. Nodavlat OTMning raqobatbardoshligi bu – ta'lim bozorida ma'lum bir davr mobaynida oliy maktabning murakkab xarakteristikasi bo'lib, uning moliyaviy-iqtisodiy, marketing, logistika, kadrlar kabi yana boshqa bir qancha ko'rsatkichlarda raqobatbardosh ustunligini aks ettiradi. Bugungi kunda nodavlat oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirishning quyidagi yo'llari mavjud:

- oliy kasbiy ta'lim berishda mobillik. Ko'pgina xususiy OTMlar o'quv dasturlarini bir vaqtning o'zida ta'lim oluvchilarning birinchi va ikkinchi mutaxassislik olishlari uchun tuzadilar;

- qo'shimcha oliy ma'lumot berish. Mamlakatimizda ushbu sohada nodavlat sektorni yana-da faol rivojlantirish uchun barcha shart-sharoitlar mavjud;

- zamonaviy pedagogik hamda axborot texnologiyalarni joriy etish. Bu boradanodavlat OTMlaridan peshqadamlilik talab etiladi;

- masofaviy ta'limda o'quv dasturlarini ishlab chiqish. Davlat tashkilotlari hamda xususiy sektorga qanday bilim, ko'nikma va malakaga ega kadrlar kerakligini tahlil qilib, ushbu tahlil natijalari asosida masofaviy ta'limda o'quv dasturlarini

imkoniyatlari yaratilmoqda; uchinchidan, ish haqining yuqori darajasi bilan ta'minlash orqali ta'lim jarayoniga katta pedagogik tajribaga ega bo'lgan yirik olimlar jamoasi jalb qilinmoqda.

ishlab chiqish zarur. Xususan, o'quv dasturlarini AQSHdagi kabi konsorsium va notijorat tashkilotlar bilan hamkorlikda ishlab chiqilish maqsadga muvofiq bo'ladi [10].

- nodavlat ta'lim muassasalari qoshida o'rta maxsus kasb-hunar ta'limini rivojlantirish. Nodavlat OTMlar o'z kollejlari va maktablariga ega bo'lishi ularga zamonaviy ishlanmalarni amalga oshirishlari uchun o'rta ta'limda kuchli bazaviy asosga ega bo'lish imkoniyatini yaratadi;

- xorijiy universitetlar, institutlar bilan samarali hamkorlik va integratsiya. Obro'li xorijiy oliy ta'lim muassasalarining mamlakatimizdagi nodavlat OTMlar bilan hamkorlikda filiallarini tashkil etish hamda bu borada davlatning qo'llab-quvvatlashi raqobatbardosh ta'limni yo'lga qo'yishning real yechimlaridan biri hisoblanadi.

- oliy ta'lim muassasalari konsorsiumi, xoldinglarini yaratish. Oliy ta'lim muassasalari konsorsiumi – fan va ta'lim sohasida samarali hamkorlik qilish uchun OTMlarning ixtiyoriy, teng huquqli birlashmasi [11] bo'lib, bugungi kunda raqobatbardosh ta'lim tashkilotlari sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shuningdek, nodavlat ta'lim sektori davlat ta'lim muassasalarining mintaqaviy hamda dunyo miqyosida raqobatbardoshlikni mustahkamlash, rivojlantirish tendensiyasiga amal qilishi lozim, shunda nodavlat oliygohlar postindustrial iqtisodiyotning klasterlariga aylanadi.

ADABIYOTLAR

1. Ta'lim to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasining 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son qonuni // <https://lex.uz/docs/5013007> (Murojaat qilingan sana:29.04.2024)
2. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.10.2022 yildagi PF-60-son Farmoni // <https://lex.uz/docs/5841063> (Murojaat qilingan sana:15.04.2024)
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.10.2019 yildagi PF-5847-son Farmoni // <https://lex.uz/docs/4545884>. (Murojaat qilingan sana:10.04.2024)
4. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Uchinchi nashri. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2022. – 440 bet.
5. Shavkat Mirziyoyev. 1 oktyabr - O'qituvchi va murabbiylar kuni munosabati bilan soha xodimlariga yuborgan tabrigi. 30.09.2023 <https://president.uz/uz/lists/view/6702> (Murojaat qilingan sana 24.04.2024)
6. Valiyev Sh.E., Xayrutdinov S.T., Muminov T.K. Nodavlat oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish tendensiyalari va omillari tahlili // Zamonaviy ta'lim / sovremennoye obrazovaniye 2022, 6 (115)
7. Hakimov N.H., Zulfikarov Sh.X., Kadirov N.N. O'zbekiston yangi taraqqiyot bosqichida. - Toshkent, "Iqtisodiyot", 2022. -351 bet.
8. Serobov A. Ta'limga tikilgan sarmoya. – Toshkent: "Akademnashr", 2022. – 192 bet.
9. <https://stat.edu.uz/> (Murojaat qilingan sana:22.04.2024)
10. Mamataliyev T. Masofaviy ta'lim: ta'limning yangi imkoniyatlari // – T.: "Yetakchi nashriyoti", 2024 y. – 28 b.
11. Максимова Е.А. Структура и задачи образовательного холдинга // Образование и наука. 2013. № 2 (101)
12. Abdujabbarovna E. N., Zoyirovna Y. F. Phenomena Of Happiness In Philosophy And The Meaning Of Life //Boletin de Literatura Oral-The Literary Journal. – 2023. – T. 10. – №. 1. – С. 3944-3948.
13. Эшонкулова Н.А. Социально-философский анализ феномена счастья //Кыргыз Республикасындагы илимий изилдөөлөр. – 2019. – №. 1. – С. 35-42.